Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Meddelande nr 2022:12

Statliga och mellankommunala intressen i Jönköpings län

Sammanställning och vägledning för kommunernas översiktsplanering

Meddelande	nummer 2022:12
Referens	Samhällsbyggnadsenheten, Samhällsavdelningen.
Kontaktperson	Clara Gyllström, Länsstyrelsen i Jönköpings län. Telefon 010-223 62 62, clara.gyllstrom@lansstyrelsen.se
	Karin von Zweigbergk, Länsstyrelsen i Jönköpings län. Telefon 010-223 63 33, karin.von.zweigbergk@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Symbolbilder.se
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—22/12--SE

© Länsstyrelsen i Jönköpings län

Innehållsförteckning

Inledning **4**

Riksintressen **5**

Riksintressen enligt 3 kapitlet miljöbalken **6**
Riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken **13**
Råd om översiktsplanering - riksintressen **14**

Miljökvalitetsnormer (MKN) **16**

Miljökvalitetsnormer för vatten **17**
Miljökvalitetsnormer för luft **18**
Miljökvalitetsnormer för buller **19**
Råd om översiktsplanering – miljökvalitetsnormer **20**
Landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS) **21**
Råd om översiktsplanering – LIS **22**

Mellankommunala frågor **23**

Råd om översiktsplanering – mellankommunala frågor **24**

Hälsa och säkerhet **25**

Förorenade områden **26**
Miljöfarlig verksamhet **26**
Farlig verksamhet **27**
Transporter av farligt gods **27**
Buller **28**
Klimatrelaterade risker **29**
Råd om översiktsplanering – hälsa och säkerhet **31**

Samlat planeringsunderlag **33**

Inledning

Översiktsplanen har en central roll i kommunernas arbete att formulera strategier för en långsiktigt hållbar utveckling. Den ska ge vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. En översiktsplan ska ange såväl en långsiktig och övergripande utvecklingsstrategi, som grunddragen i den avsedda användningen av mark- och vattenområden. Översiktsplanen är ett strategiskt politiskt dokument som ska spegla den rådande politiska majoritetens uppfattning om byggande, mark- och vattenanvändning och hushållning med naturresurser.

I arbetet med en översiktsplan behöver kommunen väga in flera olika intressen och planeringsunderlag. Länsstyrelsen har uppdraget att tillhandahålla planeringsunderlag och ge råd till kommunen, med ett särskilt ansvar för statliga och mellankommunala intressen.

Som ett led i att hålla översiktsplanen aktuell ska kommunfullmäktige ta fram och anta en planeringsstrategi under de två första åren efter ett ordinarie val. Om kommunfullmäktige har antagit en ny översiktsplan inom samma tidsperiod behöver kommunen inte anta en planeringsstrategi. Kommunens första planeringsstrategi ska ha antagits senast den 11 september 2024. I planeringsstrategin ska kommunen redogöra för om det har skett förändringar när det gäller planeringsförutsättningar av betydelse för översiktsplanens aktualitet. Länsstyrelsen ska även i detta skede lämna ett underlag. Underlaget till planeringsstrategin ska innehålla information om statliga och mellankommunala intressen som kan ha betydelse för översiktsplanens aktualitet. Underlaget lämnas till varje kommun inför en ny mandatperiod.

Länsstyrelsen har tagit fram denna vägledning och sammanställning över statliga och mellankommunala intressen som ett stöd för kommunernas översiktsplanering. Den är tänkt att användas både i arbetet med att ta fram en ny översiktsplan och för arbetet med en planeringsstrategi. Den beskrivning av intressena som görs i detta dokument gäller för hela länet och är ett komplement till de kommunspecifika yttrandena med underlag till planeringsstrategi som Länsstyrelsen överlämnar inför en ny mandatperiod.

Denna rapport ersätter rapporten *En aktuell översiktsplan, Meddelande 2019:01*, i den del som avser statliga och mellankommunala intressen.

Riksintressen

Områden av riksintresse beskrivs i 3 och 4 kap. MB under grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden. Det är områden som är särskilt viktiga för en viss mark- och vattenanvändning från allmän synpunkt. Områdena ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada områdenas värde eller försvåra utnyttjandet av det aktuella intresset.

Kommunen ska i översiktsplanen enligt 3 kap. 4 § PBL redovisa hur allmänna intressen och särskilt riksintressen kommer att tillgodoses. Det är vid ändrad markanvändning som ett område av riksintresse får praktisk betydelse.

Riksintressen enligt 3 kapitlet miljöbalken

Riksintressen enligt 3 kap. MB pekas ut av respektive sektorsmyndighet. Ansvariga myndigheter för att lämna uppgifter om områden av riksintressen framgår av 2 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vatten m.m. Tanken med riksintresseanspråk är att visa på områden som är särskilt viktiga för en viss mark- eller vattenanvändning från allmän synpunkt. Områdena ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada områdets värde eller försvåra utnyttjandet av det aktuella intresset. Ett riksintresseområde är inte permanent utan kan revideras utifrån ny kunskap.

Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål enligt 3 kap. MB, ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Behövs området, eller del av detta, till en anläggning för totalförsvaret ska försvarsintresset ges företräde. Det bör uppmärksammas att de värden som ingår i ett riksintresse som omfattas av 4 kap. MB alltid har företräde framför ett riksintresse som är utpekat enligt 3 kap. MB om värdena inte går att förena.

År 2020 gav regeringen flera riksintressemyndigheter i uppdrag att se över kriterier för och anspråk på områden av riksintressen. Sammantaget finns förväntningar från regeringen om att översynen ska leda till en kraftig minskning av såväl antalet anspråk på områden av riksintresse som dessa områdens samlade areella utbredning. De berörda riksintressemyndigheterna är Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Statens energimyndighet, Tillväxtverket och Trafikverket.

Kulturmiljövård

Kulturmiljövårdens riksintressen pekas ut av Riksantikvarieämbetet i en process där länsstyrelse och kommun är delaktiga. Kulturmiljövårdens riksintressen syftar till att skildra landets historia och kan vara mycket varierande både i fråga om storlek och fysiskt uttryck. Riksintressen kan representera olika slags miljöer och verksamhet från olika tidsperioder. Exempel på riksintressen i länet är bruksområden, odlingslandskap, fornlämningar och historiska stadsmiljöer. I länet finns 93 områden av riksintresse för kulturmiljö. Riksintressena beslutades 1996.

Riksintresse för kulturmiljövården innebär inte något hinder för förändring, tvärtom är de värden som ligger till grund för ett riksintresse i flera fall beroende av att platsen eller området kan brukas, användas och utvecklas. Att en plats eller ett område pekats ut som riksintresse ställer däremot krav på hur olika förändringar kan genomföras. Påtaglig skada på riksintresset kan uppstå genom förändringar såväl inom som utanför riksintresseområdets fysiska avgränsning.

Riksintressebeskrivningar kulturmiljö Habo och Mullsjö kommuner

Riksintressebeskrivningar kulturmiljö övriga länet

Det finns ett fördjupat underlag med mer utförliga beskrivningar av de värden som ligger till grund för riksintresseanspråket. Rapporten är inte digital men underlaget finns inskannat kommunvis och går att komma åt via planeringskatalogen.se.

Naturvård

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för att ange områden av riksintresse för naturvården. Områden av riksintresse för naturvård ska representera huvuddragen i svensk natur, belysa landskapets utveckling och visa mångfalden i naturen ur ett nationellt perspektiv. Riksintressena för naturvård beslutades år 2000. I länet finns 143 områden av riksintresse för naturvård.

Naturvårdsverkets handbok med allmänna råd för tillämpningen av 3 kap. 6 §, andra stycket, miljöbalken beskriver bestämmelserna om riksintresse för naturvård och friluftsliv och tillämpningen av dem. Det allmänna rådet klargör vad som kan vara en påtaglig skada på ett riksintresse. Syftet med handboken och det allmänna rådet är att ge myndigheter stöd i tillämpningen.

Riksintresseområden och värdebeskrivningar/registerblad finns i Naturvårdsverkets kartverktyg Skyddad natur.

Läs mer i Naturvårdsverkets handbok med allmänna råd: Riksintresse för naturvård och friluftsliv.

Friluftsliv

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för att ange områden av riksintresse för friluftslivet. Områden av riksintresse för friluftslivet ska ha särskilda natur- och kulturkvaliteter, variationer i landskapet och god tillgänglighet för allmänheten. Många olika svenska landskapstyper ska finnas representerade i urvalet. En av utgångspunkterna är att områdena bör vara viktiga för många människors friluftsliv och att de kan nyttjas ofta och mycket, både för besökare från stora delar av landet och även från utlandet.

Riksintressena för friluftsliv beslutades 2017-10-19. I länet finns tio områden av riksintresse för friluftsliv fördelade i 8 kommuner.

- Eksjö: Skurugata-Klinten
- Habo: Hökensås
- Gislaved: Bolmen, Isaberg, Fegen, Svansjöarna och Kalvsjön
- Gnosjö: Isaberg, Store Mosse nationalpark
- Jönköping: Komosse, Visingsö
- Tranås: Sommen
- Vaggeryd: Store Mosse nationalpark
- Värnamo: Bolmen, Store Mosse nationalpark, Vidöstern, Vidösternområdet

Riksintresseområden och värdebeskrivningar/registerblad finns i Naturvårdsverkets kartverktyg Skyddad natur.

Vindbruk

Energimyndigheten har uppdraget att ta fram riksintresseområden för vindbruk. Detta är områden på land och till havs som är särskilt lämpliga för elproduktion för storskalig vindkraft. På land utgörs kriterierna för utpekande av vindförutsättningarna, storleken på området och avstånd till bebyggelse. Den senaste uppdateringen av riksintresseområdena gjordes år 2013, med ett tilläggsbeslut år 2015 för några mindre områden. Tilläggsbeslutet berör

inte Jönköpings län. Idag finns 313 riksintresseområden för vindbruk i landet lokaliserade på land och till havs eller i insjöar.

I länet finns sju utpekade riksintresseområden för vindbruk. De kommuner som berörs är Jönköping, Nässjö, Gnosjö, Värnamo och Vetlanda.

Beskrivning av hur riksintressena har pekats ut, vilka kriterier som använts samt hur ett riksintresse ska skyddas finns i rapporten *Riksintresse vindbruk 2013* och på energimyndighetens webbplats.

Riksintresseområdena redovisas i kartverktyget Vindbrukskollen.

Värdebeskrivningar finns i tabellform som behöver läsas tillsammans med kartskiktet i Vindbrukskollen.

Rapporten Riksintresse vindbruk 2013

Yrkesfisket

Riksintresse för yrkesfisket är utpekade inom havsområde, sjöar och vattendrag samt för fiskehamnar och syftar till att skydda platserna mot åtgärder som kan komma att försvåra näringarnas verksamhet. Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för riksintresset. Riksintressena för yrkesfisket reviderades 2006. Efter detta har en översyn av befintliga riksintressen genomförts under 2018, inga ändringar berörde Jönköpings län.

För sjöar är kriteriet för riksintresset baserat på antalet yrkesverksamma fiskare. För att vara av riksintresse ska en sjö ha minst två verksamma fiskare. I länet omfattas sjöarna Vättern och Bolmen av riksintresse för yrkesfisket. Inom Vättern anges delområden som utgör lekområden för röding och sik eller lek- och uppväxtområden för röding. Dessa områden är så kallade fredningsområden där fiskeförbud råder antingen under lekperioden eller under hela året. Lekområdena är av avgörande betydelse för sjöns bestånd av röding och sik. I mindre sjöar såsom Bolmen går det inte att avgränsa sådana områden. Bolmen är i sin helhet utpekat som riksintresse för yrkesfisket gällande fångstområdet.

I rapporten Områden av riksintresse för yrkesfisket anges vilka områden som är utpekade som riksintresse samt vilka motiv som ligger bakom.

Riksintresseområdena finns i Länsstyrelsens karttjänst.

Fredningsområdena hittas enklast genom att söka i planeringskatalogen.se.

Värdefulla ämnen och material

Områden med värdefulla ämnen och material av riksintresse ska beaktas i planeringen och skyddas mot exploatering som påtagligt försvårar utvinningen av dessa. Sveriges geologiska undersökningar (SGU) är ansvarig myndighet för utpekandet av dessa riksintressen. I länet finns sex områden som är av riksintresse för värdefulla ämnen och material belägna i kommunerna Habo, Jönköping, Nässjö och Tranås.

SGU arbetar löpande med att detaljavgränsa fyndigheter som bedöms vara av riksintresse. Samtliga riksintressen i Jönköpings län är detaljavgränsade med beslut:

- Norra Kärr, Jönköpings och Ödeshög kommun, 2011-05-20
- Adelöv-Nostorp, Tranås kommun, 2007-04-11

- Baskarp, Habo kommun, 2011-12-05
- Karsbo-Fåglarp, Nässjö kommun, 1995-12-01
- Brogården, Habo kommun, 2007-10-15
- Hjärtsöla-Almesåkra-Norrgård, Nässjö kommun, 2007-07-03.

Riksintresseområden med detaljavgränsningar finns i SGU:s karttjänst.

Kommunikationer

Riksintresseanspråk för kommunikationer rymmer anspråk på områden för trafikslagen väg, järnväg, flyg och sjöfart samt anspråk på områden för elektronisk kommunikation. Trafikverket är ansvarig sektorsmyndighet för de fyra trafikslagen medan Post- och telestyrelsen är ansvarig sektorsmyndighet för riksintresse kommunikationer avseende elektronisk kommunikation. Jönköpings län berörs inte av riksintresse för sjöfart.

Riksintresse för kommunikationsanläggningar avseende väg, järnväg och flyg syftar till att vidmakthålla samt utveckla funktionen för prioriterade kommunikationsstråk för att kunna tillgodose långsiktiga behov avseende kapacitet, framkomlighet och trafiksäkerhet. Till riksintresset hör också ett influensområde inom vilket åtgärder såsom ny bebyggelse kan påverka kommunikationsanläggningens funktion. Influensområdets fysiska utbredning kring en väg eller järnväg varierar beroende på platsens förutsättningar och kommunikationsstråkets vikt. Geografiskt avgränsade influensområden finns enbart för flygplatser.

Kommunala planer som innehåller byggnadsobjekt (oavsett typ som master, torn, pyloner, skyltar, konstverk, byggnader etc.) som är högre än 20 meter över mark eller vattenytan ska remitteras till Luftfartsverket och Trafikverket oavsett placering eftersom det kan påverka riksintressets funktion.

Samråd ska också ske med Försvarsmakten för objekt högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse samt högre än 20 meter utanför sammanhållen bebyggelse.

Vidare ska alltid samråd ske med berörda flygplatser inom 60 km radie från det objekt som ska uppföras, om objektet är högre än 20 meter över mark- eller vattenytan.

Trafikverket beslutade i februari 2013 om vilka anläggningar som utgör mark- och vattenområden av riksintresse för kommunikationer. I februari 2017 beslutades om uppdaterade uppgifter för dessa riksintressen men beslutet innebär inga ändrade utpekanden utan endast uppdatering av planeringsstatus och uppdaterade benämningar. Ett nytt förslag på reviderade riksintresseanspråk för kommunikationer har varit på remiss till Länsstyrelsen och berörda myndigheter under våren 2021. Beslut väntas under 2022. Fram tills dess gäller nuvarande utpekanden.

Kriterierna för utpekande av riksintressena för kommunikationer finns i PM *Riksintressen för trafikslagens anläggningar.*

PM Riksintressen för trafikslagens anläggningar

Trafikverkets riksintressekartor

VÄG OCH JÄRNVÄG

För att långsiktigt säkra funktionen för riksintressanta vägar och järnvägar har Länsstyrelsen i Jönköpings län och Trafikverket Region Syd kommit överens om gemensamma riktlinjer om minsta hänsynsavstånd inför detaljplaneläggning och annan lokaliseringsprövning, se tabell.

Faktorer såsom buller, vibrationer, trafiksäkerhet och transporter av farligt gods ska särskilt beaktas vid beslut om markanvändning intill en väg eller järnväg av riksintresse. Läs mer under avsnittet *Hälsa och säkerhet*. För lokalisering av nya bostäder blir dessa faktorer som regel dimensionerande snarare än det rekommenderade minska hänsynavståndet enligt tabellen. Även för andra användningsområden än bostäder kan längre avstånd krävas och i vissa fall måste även skyddsåtgärder vidtas.

Riktlinjerna bör också vara utgångspunkten för att i kommunens översiktsplan kunna säkerställa riksintresset för kommunikationsanläggningar. Dessa hänsynsavstånd ska inte förväxlas med den generella tillståndspliktiga zonen enligt väglagen (1971:948).

Tabell 1. Rekommenderade minsta hänsynsavstånd till länets kommunikationsleder av riksintresse.

Markanvändning	E4, 40, 27, 26/47		Övriga vägar av riksintresse:		Järnväg
	Externa lägen med höga hastig-hetsanspråk; 100–120 km/h	Urbana tätorts-miljöer med nedsatt hastig-het; 70–90 km/h	Landsbygds-miljö med medelhöga hastigheter; 80–100 km/h	Tätorter med lägre skyltad hastighet; 30–60 km/h	
Ny bebyggelse; avstånd från vägområdets (vilket utgör max 10 m) gräns eller från spårmitt	50 m	30 m	30 m	20 m	30 m
Ny bebyggelse nära trafikplatsers ramper; avstånd från beläggningskant	30 m	20 m	20 m		
Parkering/uppställning eller interna körytor; avstånd från beläggningskant eller spårmitt	30 m	20 m	15 m		15 m (även för garage, carport)

Trafikverket planerar för en utbyggnad av nya stambanor mellan Stockholm-Göteborg och Stockholm-Malmö. De nya stambanorna förbinder samtidigt mellanliggande regioner bättre med varandra och med storstäderna. Möjligheten att bygga ut de nya stambanorna är ett riksintresse utan tydligt avgränsat markanspråk. Planläggningen på de sträckor som berör länet har inte kommit så långt så att det finns utpekade korridorer att förhålla sig till i den fysiska planeringen.

FLYG

Jönköpings flygplats är av Trafikverket utpekad som riksintresse. Till riksintresset finns en inflygningszon närmast flygplatsen som består av en hinderfrihetsyta (hinderbegränsande

yta). Runt flygplatsen finns också en så kallad MSA-yta (Minimum Sector Altitude) som utgörs av en yta med en radie om cirka 55 kilometer räknat från flygplatsens landningshjälpmedel. Inom dessa ytor kan nya hinder ha inverkan på flygtrafiken. Därutöver behöver hänsyn tas till flygbuller och elektromagnetisk störning vid planering av ny bebyggelse och nya anläggningar i närheten av flygplatser.

Förutom Jönköpings kommun som berörs av influensområdet runt Jönköpings flygplats, berörs samtliga kommuner i länet av MSA-ytan runt Jönköpings flygplats.

I södra delen av länet berörs Vetlanda, Sävsjö, Nässjö, Vaggeryd och Värnamo av MSA-ytan runt Växjö flygplats som är av riksintresse.

I länets sydvästra del berörs Gislaved av MSA-ytan runt Halmstad flygplats som är av riksintresse.

I länets nordöstra del berörs Tranås kommun av MSA-ytan runt Linköpings flygplats som är av riksintresse.

Riksintressen med influensområde och MSA-yta

ELEKTRONISK KOMMUNIKATION

Riksintressen för elektronisk kommunikation som kan påverka kommuner, länsstyrelser eller andra aktörer i plan- och lovärenden eller tillståndsärenden redovisas av PTS i skrivelse till berörd länsstyrelse. Redovisningar innehållande uppgifter om anläggningar som är att anse som riksintressen i enlighet 3 kap. 8 § miljöbalken och 2 § p. 9 förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden med mera omfattas i vissa fall av sekretess enligt lagen (2009:400) om offentlighet- och sekretess. De riksintressen för elektronisk kommunikation som finns i Jönköpings län är sekretessbelagda och bevakas av länsstyrelsen.

De kriterier som PTS använder för att avgöra om en anläggning för elektronisk kommunikation ska anses vara av riksintresse är följande:

- Anläggningar för elektronisk kommunikation som är av avgörande betydelse för internationell, nationell eller regional kommunikation och/eller av särskild betydelse för samhällsviktig verksamhet.
- Samhällsviktig verksamhet definieras som en verksamhet som uppfyller minst ett av följande villkor:
  - Ett bortfall av eller en svår störning i verksamheten kan ensamt eller tillsammans med motsvarande händelser i andra verksamheter på kort tid leda till att en allvarlig kris inträffar i samhället.
  - Verksamheten är nödvändig eller mycket väsentlig för att en redan inträffad kris i samhället ska kunna hanteras så att skadeverkningarna blir så små som möjligt.

Vattenförsörjning

En väl fungerande vattenförsörjning är avgörande för vårt samhälle. Dricksvattenförsörjningen kan ske från privata brunnar, ytvattentäkter i sjöar och andra grundvattentäkter. Havs- och vattenmyndigheten beslutar om vilka dricksvattenkällor som har en sådan strategisk vikt att de ska klassas som riksintresse.

I länet är Jönköpings dricksvattenanläggningar utpekat som ett riksintresse. Riksintresset innefattar anläggningarna Häggebergs vattenverk och Brunstorps vattenverk. Beslutet fattades år 2016.

På Havs- och vattenmyndighetens webbplats finns information om riksintresset, en kartbild över området samt beslutsdokumentet. Riksintresseområdena finns inte att se i någon karttjänst på grund av säkerhetsskäl.

Jönköpings dricksvattenanläggningar

Totalförsvarets anläggningar

TOTALFÖRSVARETS MILITÄRA DEL

Försvarsmakten ansvarar för riksintresset för totalförsvarets militära del (3 kap. 9 § 2 st MB). Vissa riksintressen kan redovisas öppet i översiktsplanen så som övnings- och skjutfält och flygflottiljer, medan andra områden av sekretesskäl inte kan redovisas öppet. De senare har oftast koppling till spanings-, kommunikations- och underrättelsesystem. Områden som berörs av omgivningspåverkan från ett riksintresse redovisas som påverkansområde. Ett påverkansområde kan t.ex. vara det område inom vilken omgivningspåverkan i form av buller kan anses som störande. Huvuddelen av Sveriges kommuner är i olika omfattning berörda av påverkansområde. De öppet redovisade riksintressena beslutades i december 2018.

Värdebeskrivningar

Riksintresseområden finns i Länsstyrelsens publika webbkarta

TOTALFÖRSVARETS CIVILA DEL

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) ansvarar för riksintressen för totalförsvarets civila del. Totalförsvarets civila del har varit ett område som inte har uppmärksammats i planering och beslut om mark- och vattenanvändning under lång tid. MSB har därför, med anledning av den återupptagna totalförsvarsplaneringen, påbörjat ett arbete med att analysera behovet av att peka ut områden av riksintresse för totalförsvarets civila del. Sådana områden har ännu inte identifierats i Jönköpings län.

Riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken

Riksintressen enligt 4 kap. MB är områden med stora natur- och kulturvärden. Dessa områden är utpekade av riksdagen och anges med geografiska namn direkt i lagtexten. Områdena är grovt angivna i lagstiftningen med ortsnamn som är lokaliserande. Den närmare avgränsningen sker i samband med planläggning enligt plan- och bygglagen (PBL). Exploateringsföretag och andra åtgärder i miljön får endast komma till stånd om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Vättern med öar och strandområden

Området är i sin helhet av riksintresse med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena. Inom detta område ska turismens och friluftslivets intressen särskilt beaktas vid bedömning av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Emån med tillhörande käll- och biflöden

Utpekandet innebär att vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål inte får utföras inom detta område.

Natura 2000

Natura 2000 är ett nätverk av värdefulla naturområden som skapades inom EU vars syfte är att värna om naturtyper, fåglar, arter och livsmiljöer samt vissa arter som EU-länderna har kommit överens om är av gemensamt intresse. Natura 2000-områden omfattas av riksintresse enligt 4 kap. 8 § MB (med hänvisning till 7 kap. 27, 28 §§ MB). Det innebär att dessa områden har samma bevarandestatus som övriga riksintressen. I länet finns 196 Natura 2000-områden och för respektive område finns bevarandeplaner som uppdateras löpande.

Skyddad natur (naturvardsverket.se)

Råd om översiktsplanering - riksintressen

GENERELLT

Det är vid ändrad markanvändning som ett område av riksintresse får praktisk betydelse.

- Alla riksintresseområden med influensområden, i de fall det finns, bör redovisas i text och på karta tillsammans med föreslagna förändringar och motstående intressen.
- Riksintressena kan tillgodoses genom att utforma översiktsplanen med hänsyn till riksintressenas värden samt genom riktlinjer för efterföljande planering och beslut.
- De olika riksintresseanspråken är av olika karaktär och behöver därför beaktas på olika sätt. När det gäller natur, kulturmiljö och friluftsliv, så handlar det om värden som inte ska påverkas negativt av de förändringar man gör. Övriga riksintressen är anspråk på att nyttja resurser eller anläggningar, vilket inte ska förhindras.
- I det fall något riksintresse kan komma att direkt påverkas av översiktsplanens förslag till förändrad mark- och vattenanvändning ska kommunen ange detta och föra ett resonemang kring hur påverkan kan förhindras eller minimeras utifrån de beskrivningar som finns av respektive riksintresseobjekt.
- Om Länsstyrelsen inte är överens med kommunen om hur ett riksintresse tillgodoses i översiktsplanen ska detta framgå av Länsstyrelsens granskningsyttrande och den antagna planen.

KULTURMILJÖVÅRD

- För att undvika påtaglig skada behöver åtgärder och förändringar inom och i anslutning till ett riksintresse anpassas efter platsens förutsättning. Anpassning kan till exempel ske genom placering, utformning eller arkitektonisk gestaltning.
- Det ska i översiktsplanen framgå hur kommunen avser att tillgodose riksintresset i efterföljande planering. Riksintresse för kulturmiljövård ska inte ses som ett förbud mot förändring. Tillägg och förändringar inom eller i anslutning till ett riksintresse kan snarare bidra till att utveckla och förstärka områdets värde.
- Skydds- och utformningsbestämmelser i detaljplan och områdesbestämmelser ger ökade förutsättningar för att tillvarata riksintressets värden. Det kan konkret handla om planbestämmelser för att skydda områden omkring fornlämningar eller för att tillvarata byggnadsvärden. I översiktsplanen kan områden med lokala värden, där kommunen överväger eller avser att införa skydds- och områdesbestämmelser pekas ut.

KOMMUNIKATIONER

- Utgå från tabellen om minsta hänsynsavstånd till länets kommunikationsleder av riksintresse. Tänk på att längre avstånd kan krävas till följd av riskfaktorer.
- Alla ärenden avseende objekt högre än 20 m ska skickas på remiss till Trafikverket och Luftfartsverket, gärna i ett tidigt skede.
- Vid byggnation inom hinderfria ytor vid flygplatser av riksintresse ska även flygplatsen remitteras.

TOTALFÖRSVARETS ANLÄGGNINGAR

- Alla ärenden avseende objekt högre än 20 m utanför tätort och högre än 45 m inom sammanhållen bebyggelse ska skickas på remiss till Försvarsmakten, gärna i ett tidigt skede. Med sammanhållen bebyggelse avses de områden som utgör tätort på Lantmäteriets översiktskarta 1:250 000.
- Försvarsmakten redovisar också hinderfria områden för flyg- och skjutfält samt stoppområden för höga objekt kopplat till flygfält. Dessa utgör inte riksintresse i sig men ska redovisas i översiktsplanen då det finns risk för påtaglig skada på riksintresset för totalförsvaret om hänsyn inte tas inom dessa områden. I Försvarsmaktens riksintressekatalog redovisas även påverkansområden. Inom dessa bör plan-, lov- och andra tillståndsärenden remitteras till Försvarsmakten.

NATURA 2000

- Det är viktigt att det redan tidigt i planeringen görs bedömningar av vad den planerade markanvändningen kan komma att få för konsekvenser. Detta gäller särskilt med hänsyn till Habitatdirektivets krav om att bedömningen också ska omfatta hur den planerade verksamheten i kombination med andra planer och projekt kan få för konsekvenser för ett Natura 2000-område.

Miljökvalitetsnormer (MKN)

Miljökvalitetsnormer (MKN) är ett juridiskt bindande styrmedel som infördes för att komma till rätta med miljöpåverkan från diffusa utsläppskällor som till exempel trafik och jordbruk. Bestämmelserna om miljökvalitetsnormer går att hitta i miljöbalkens femte kapitel med tillhörande förordningar. Av översiktsplanen ska det, enligt 3 kap. 4 § PBL, framgå hur kommunen avser att följa gällande miljökvalitetsnormer. Det ska bland annat framgå om det finns risk för att överskrida miljökvalitetsnormerna eller inte.

Om en miljökvalitetsnorm överskrids kan kommunen bli skyldig att ta fram ett åtgärdsprogram. Åtgärdsprogrammet ska visa hur miljökvalitetsnormer ska följas inom det geografiska område där överskridanden sker.

Miljökvalitetsnormer för vatten

Den 1 januari 2019 ändrades miljöbalkens 5 kap. 4 §. Ändringarna innebär bland annat att en kommun inte får tillåta en verksamhet eller åtgärd om denna ger upphov till en sådan ökad förorening som innebär att vattenmiljön försämras på ett otillåtet sätt. Med otillåtet sätt menas att åtgärden inte får äventyra möjligheten att uppnå den status som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm.

Vattenmyndigheterna beslutar om miljökvalitetsnormer för samtliga vattenförekomster i Sverige, det vill säga sjöar, vattendrag, grundvatten och kustvatten vart sjätte år. Miljökvalitetsnormerna anger vilken vattenstatus, det vill säga kvalitet, som ska uppnås vid en viss tidpunkt. Klassning av vattenstatus är inom vattenförvaltningen ett sätt att beskriva vattnets kvalitet. Miljökvalitetsnormer och statusklassningar formuleras på olika sätt beroende på vilken typ av vattenförekomst de berör. För ytvatten finns miljökvalitetsnormer och statusklassningar för kemisk och ekologisk status, medan det för grundvatten finns miljökvalitetsnormer och statusklassningar för kemisk och kvantitativ status.

Det grundläggande kravet i vattenförvaltningen är att alla vattenförekomster ska uppnå minst god yt- eller grundvattenstatus eller god ekologisk potential (gäller kraftigt modifierade vattenförekomster). Därutöver kan det komma särskilda krav i vissa typer av skyddade områden. Under vissa förutsättningar finns det utrymme för undantag från de grundläggande kraven, om det krävs längre tid för att uppnå god status eller god potential eller om det över huvud taget inte går att nå dit.

För att kunna nå miljökvalitetsnormerna har vattenmyndigheterna beslutat om åtgärdsprogram. Jönköpings län tillhör Södra Östersjöns och Västerhavets vattendistrikt och berörs därmed av två åtgärdsprogram. Åtgärderna som myndigheter och kommuner ska genomföra är dock samma i båda åtgärdsprogrammen. Åtgärdsprogrammen, som är bindande, riktar sig till statliga myndigheter och kommuner. För Södra Östersjöns vattendistrikt finns även en delförvaltningsplan med åtgärder mot vattenbrist och torka. Planen innehåller åtgärder som ska genomföras av nationella myndigheter i samverkan med kommunerna.

På bilden nedan beskrivs huvuddelarna i vattenförvaltningen och sambandet mellan dem - statusklassning, åtgärdsbehov (som konkretiseras genom åtgärdsprogram) och miljökvalitetsnormer.

Figur 1. Huvuddelarna i vattenförvaltningen och sambandet mellan dem. Miljökvalitetsnormerna är målet som ska nås. Statusklassningen beskriver nuläget och åtgärdsbehovet beskriver vad som behöver göras för att nå målet.

Statusklassningarna kan revideras löpande och en stor revidering görs i mitten av respektive vattenförvaltningscykel. I bedömningen av hur fysisk planering kan påverka möjligheterna att följa miljökvalitetsnormerna, bör alltid den senast genomförda statusklassningen användas. Detta då den ger den mest aktuella bilden av hur statusen i vattenförekomsten är i förhållande till miljökvalitetsnormen.

I VISS (VattenInformationSystem Sverige) presenteras alla genomförda och aktuella bedömningar per vattenförekomst. Man kan förutom MKN och statusklassningar även hitta bedömningar av betydande påverkanskällor och förslag på åtgärder för att nå god vattenstatus.

Miljökvalitetsnormer för luft

Luftföroreningar påverkar människors hälsa och miljön negativt på många sätt och medför stora kostnader för samhället. Miljökvalitetsnormerna för luft utgör lägsta godtagbara nivå. Hälsoeffekter förekommer även vid halter under miljökvalitetsnormernas nivåer, och det är därför av stor vikt att kommuner och andra aktörer strävar efter ännu lägre halter i arbetet med luftkvalitet.

De svenska reglerna om miljökvalitetsnormer för utomhusluft bygger till stor del på EU-rättsliga bestämmelser och i vissa fall har Sverige valt att gå längre än vad som följer av EU-rätten.

Miljökvalitetsnormer med krav på kvalitet i utomhusluft finns för kvävedioxid, kväveoxider, svaveldioxid, kolmonoxid, ozon, bensen, partiklar (PM10 och PM2,5), bens(a)pyren, arsenik, kadmium, nickel och bly.

I länet är det partiklar (PM10) och kvävedioxid som har visat sig vara svårast att nå. Det är främst trafiken som är orsak till höga halter luftföroreningar.

Det finns sedan 2013 ett samverkansområde för kontroll av luftkvalitet i länet. Alla kommuner i länet deltar i samverkansområdet under perioden 2022-2025. Samverkansområdet innebär att årliga mätningar genomförs. I en tätort per kommun genomförs det årligen modellberäkningar i modellen SIMAIR för att kontrollera halterna i jämförelse med normen, utvärderingströsklar och miljömål. Beräkningarna genomförs i första hand för att kontrollera om normerna uppfylls idag, men det finns även möjlighet att använda beräkningarna i planprocessen genom att till exempel utvärdera konsekvenserna av ett planförslag.

Världshälsoorganisationen, WHO, har nyligen kommit med nya rekommendationer kring vilka halter av föroreningar som är godtagbara utifrån hälsopåverkan. Ett huvudbudskap i de nya riktlinjerna är att varje minskning av halten av de viktigaste luftföroreningarna ger hälsovinster för befolkningen, även i områden med låga halter. Både MKN och miljömål utgår från och tar hänsyn till WHO:s rekommendationer. De nya rekommendationerna är skarpare än de tidigare, och kan leda till att både miljökvalitetsmålets preciseringar och miljökvalitetsnormerna för luft kommer att skärpas framöver.

Miljökvalitetsnormer för buller

Miljökvalitetsnormen för buller infördes år 2004. Enligt förordningen om omgivningsbuller (2004:675) ska kommuner med mer än 100 000 invånare vart femte år kartlägga omgivningsbullret och ta fram strategiska bullerkartor.

Miljökvalitetsnormen gäller buller från alla vägar, järnvägar, flygplatser och tillståndspliktiga hamnar samt vissa större, utpekade industrigrenar. Av förordningens första paragraf framgår att *det ska eftersträvas att omgivningsbuller inte medför skadliga effekter på människors hälsa.* Detta utgör en så kallad *målsättningsnorm*. Normen följs när strävan är att undvika skadliga effekter på människors hälsa av buller.

Kommuner och myndigheter ansvarar för att miljökvalitetsnormerna följs. Detta fråntar dock inte olika verksamhetsutövares ansvar att genom sin egenkontroll sträva efter att begränsa bullerstörningar.

Inom länet är det endast Jönköpings kommun som berörs av kravet på åtgärdsprogram. Kommunen har kartlagt buller från vägar, järnvägar och flyg och har ett åtgärdsprogram.

Råd om översiktsplanering – miljökvalitetsnormer

VATTEN

- I översiktsplaneringen ska alla vattenförekomsters status och miljökvalitetsnormer användas som underlag. För sjöar och vattendrag ska ekologisk och kemisk status användas och för grundvatten ska kemisk och kvantitativ status användas.
- De vattenförekomster som riskerar att påverkas av planförslaget bör redovisas i planförslaget i karta och text. För vatten som kan påverkas av planförslaget bör om möjligt kvalitetsfaktorer eller parametrar kopplade till miljökvalitetsnormerna för vatten redovisas samt hur sådan påverkan kan förebyggas. Till exempel påverkar strandmiljöer som exploateras eller utfyllnader i vatten den fysiska miljön (de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna) vilket kan få negativa konsekvenser för biologin i sjöar och vattendrag. Hårdgjorda ytor kan påverka grundvattenbildningen och medför ökad mängd dagvatten som i sin tur kan tillföra miljögifter och näringsämnen i vattendrag eller sjöar.
- Arbeta avrinningsområdesvis i planeringen. Ha koll på hur vattnet rinner!
- Arbeta in de delar av andra planer och program som har kopplingar till vatten och som berör mark- och vattenanvändning i översiktsplanen. Det kan till exempel vara regional vattenförsörjningsplan, vatten- och avloppsvattenplan, dricksvattenförsörjningsplan, vattenmyndigheternas åtgärdsprogram för vatten och lokala åtgärdsprogram.
- Grundvattenförekomster och markens genomsläpplighet bör vägas in i bedömningen av markens lämplighet.
- Ange kommunens rekommendationer och strategier för hur påverkan på vattenstatus/MKN ska hanteras i efterföljande planer och beslut.

LUFT

- Utgå från de mätningar som gjorts i kommunen och beskriv hur situationen ser ut idag.
- Om det finns risk för överskridande av miljökvalitetsnormerna för luft ska det framgå hur kommunen ska gå tillväga för att kunna följa dem. Det kan handla om såväl nödvändiga fysiska åtgärder som riktlinjer för hur frågan ska behandlas i efterföljande detaljplaneläggning.
- Eftersom det i länet främst är trafik som är orsaken till luftföroreningar bör åtgärder främst handla om att minska trafiken och att inte leda den till områden där människor ofta vistas. Gaturummens utformning har betydelse för om luftföroreningar stannar kvar eller ventileras bort. Det finns möjligheter att minimera negativa effekter av förtätad bebyggelse genom optimering av utformning, struktur och placering utifrån rådande vindriktning.

BULLER

- För Jönköpings kommun gäller att kopplingen mellan åtgärdsprogram och översiktsplanen behöver redovisas.

Landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS)

Sveriges stränder är en naturtillgång av mycket stort värde. Strandskyddet finns till för att bevara stränderna som tillgång för allmänhetens friluftsliv och för att de är biologiskt värdefulla. År 1975 infördes ett generellt strandskydd på 100 m gällande alla sjöar och vattendrag i Sverige. I Jönköpings län beslutade dock Länsstyrelsen samma år om undantag för vissa mindre vattendrag och sjöar.

Utöver det generella strandskyddet kan länsstyrelsen besluta om ett utvidgat strandskydd på upp till 300 meter. I Jönköpings län finns utvidgat strandskydd längs 15 sjöar enligt Länsstyrelsens beslut den 24 november 2014.

Kommunen ansvarar för att besluta om dispenser från strandskyddsreglerna och att upphäva strandskydd i detaljplan. Länsstyrelsen tar motsvarande beslut inom skyddade områden såsom naturreservat och Natura 2000-områden.

Enligt strandskyddsbestämmelserna i 7 kap. 13-18 §§ MB kan kommunen i översiktsplanen peka ut landsbygdsutvecklingsområden i strandnära läge, så kallade LIS-områden. Syftet med bestämmelsen är att stimulera den lokala och regionala utvecklingen i områden som har god tillgång på strandområden och där viss byggnation kan ske utan att strandskyddets syften åsidosätts.

Råd om översiktsplanering – LIS

- Utpekandet av LIS-områdena bör bygga på av kommunen uppsatta kriterier som framgår av planen. Kriterierna bör vara tydliga och inte alltför generella för att översiktsplanen ska fungera som underlag i bedömningen av exempelvis dispensärenden.
- Utpekandet ska grundas på en kartläggning av kommunens strandområden och de värden, såsom natur och friluftsliv med flera värden, som kan finnas där.
- De områden som anges i översiktsplanen ska vara lämpliga utifrån övriga planeringsaspekter till exempel med hänsyn till möjligheten att anordna vatten och avlopp, att jordbruksmark inte ska tas i anspråk om exploatering kan ske på annan plats samt risk för översvämning, ras och skred.
- Om kommunen och Länsstyrelsen inte är överens med kommunen om ett LIS-område ska det framgå av den antagna planen samt av Länsstyrelsens granskningsyttrande.

Mellankommunala frågor

Enligt 2 kap. 3 § PBL ska hänsyn tas till mellankommunala och regionala förhållanden vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte bara ska ta hänsyn till förhållandena i angränsande kommuner utan också till behovet av samverkan och samarbete i ett bredare regionalt perspektiv.

Kommunens planering kan ge konsekvenser för andra kommuner eller gälla områden som sträcker sig över kommungränsen. Länsstyrelsen ska enligt 3 kap. 10 § PBL verka för att sådana frågor om användningen av mark- och vattenområden som angår två eller flera kommuner samordnas på ett lämpligt sätt.

Ett sätt att undersöka vad som kan vara av mellankommunal eller regional betydelse är att sätta in kommunen i ett regionalt sammanhang, exempelvis genom att arbeta in regionala mål och visioner. Länsstyrelsen ser gärna att kommunen bjuder in Trafikverket och regionen till dialog i ett tidigt skede.

En stor mellankommunal fråga kopplad till samhällsplaneringen är pendlingen över kommungränserna. Kollektivtrafik, investeringar i transportinfrastrukturen och lokalisering av verksamhets- och bostadsområden påverkar pendlingen och kräver mellankommunal samordning. Boverket har publicerat en vägledning som redovisar exempel på mellankommunala och regionala frågor. Dessa är indelade i tre kategorier:

- Mark- och vattenområden som har stor omgivningspåverkan
- Mark- och vattenanvändning som är känslig för påverkan
- Frågor som rör regionen som helhet.

Mer om vad som ligger under respektive rubrik kan man läsa om på Boverkets kunskapsbank Översiktsplanens innehåll.

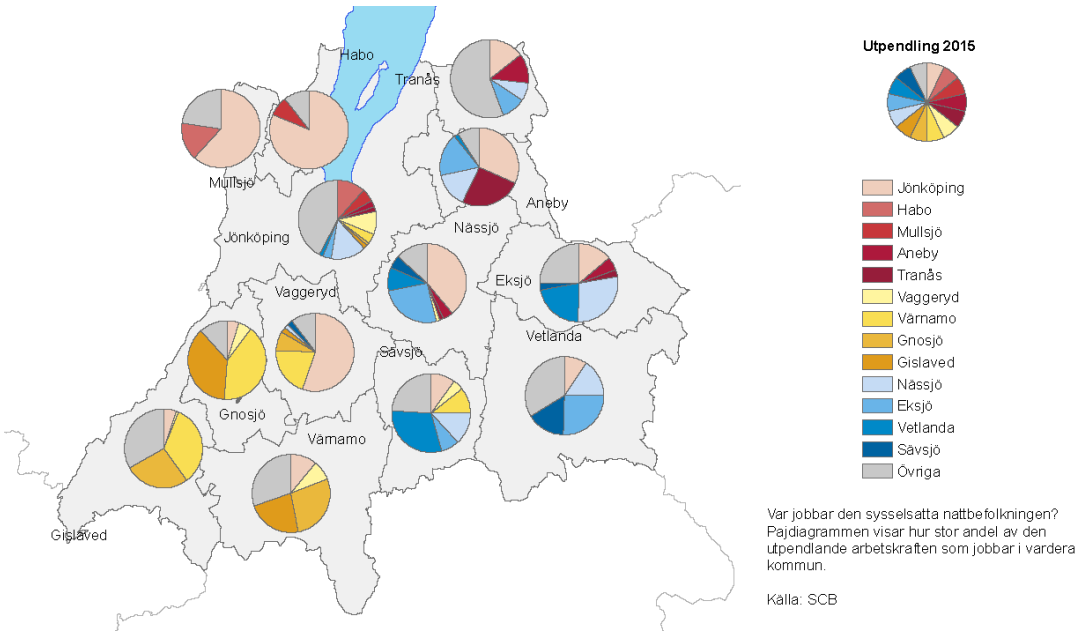

Figur 2. Diagram som visar pendlingsmönster i Jönköpings län per kommun. Källa: SCB.

Råd om översiktsplanering – mellankommunala frågor

- Beskriv vilka frågor som kräver mellankommunal samordning samt på vilket sätt intressena beaktas i översiktsplanen.
- Redovisa sådana områden och verksamheter som angår två eller flera kommuner eller är av regional betydelse samt på vilket sätt kommunen har hanterat samordningen av frågorna.
- Beskriv, i enlighet med PBL, hur översiktsplanen belyser kopplingen och samordningen med den regionala utvecklingsstrategin och länstransportplanen.

Hälsa och säkerhet

Planförslaget ska vara lämpligt med hänsyn till människors hälsa och säkerhet, utifrån de risker som finns eller tillkommer på den aktuella platsen. Även om många riskkällor inte går att flytta eller förändra så är det med fysisk planering möjligt att i vissa lägen begränsa konsekvensen om en olycka inträffar. Därmed kan en markanvändning bli lämplig genom en bra riskhantering i planprocessen. Av översiktsplanen ska också framgå kommunens syn på risken för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra (3 kap. 5 § PBL). Detta gäller såväl ny som befintlig bebyggelse.

Förorenade områden

Ett förorenat område är ett område, en deponi, en byggnad, ett markområde, ett grundvatten eller ett sediment som är så förorenat att detta kan medföra skada eller olägenheter för människors hälsa eller miljön.

En förändrad markanvändning kan göra att förutsättningarna för exponering och spridning av en förorening ändras, vilket kan leda till en förändrad riskbild. Inför en exploatering är det viktigt att i tidigt skede utreda eventuella föroreningar för att se vilka åtgärder som behöver vidtas samt bedöma om platsen är lämplig för planerad användning.

I Länsstyrelsens databas EBH-stödet finns information om bland annat genomförda inventeringar såsom MIFO fas 1 (Metod för Inventering av Förorenade Områden) och utförda undersökningar av förorenade områden. På Länsstyrelsens webb-GIS finns viss information att tillgå, vid förfrågan kan dock fullständig information skickas ut. Materialet utgör en bra grund för att veta vilka verksamheter som tidigare bedrivits på en plats men ytterligare efterforskningar kan behöva göras då den tillgängliga informationsmängden varierar från objekt till objekt.

Jönköpings län är ett av Sveriges mest industritäta och det är framför allt de typiska småländska företagen med småskalig tillverkning som dominerar. Det finns många tillverkande företag i länet och en del av dem är underleverantörer till företag både inom Sverige och utomlands. Eftersom det i Jönköpings län funnits många små företag under lång tid som vart och ett har släppt ut och fortfarande släpper ut föroreningar som anrikas i recipienternas bottensediment, är förorenade områden en viktig fråga att ta hänsyn till i samhällsplaneringen.

Det finns idag cirka 5200 registrerade förorenade områden i länet. En del av dessa är potentiellt (misstänkt) förorenade medan andra är konstaterat förorenade. Områdena omfattar både befintliga miljöfarliga verksamheter och verksamheter som sedan länge avslutats.

Miljöfarlig verksamhet

Med miljöfarlig verksamhet avses utsläpp till vatten, mark eller luft samt användning av mark, byggnader eller anläggningar som kan medföra olägenhet för människors hälsa eller miljön, exempelvis genom buller eller vibrationer. Exempel på miljöfarliga verksamheter är industrier, avfallsanläggningar, täkter och vindkraft. Definition av miljöfarlig verksamhet finns i 9 kap. 1 § MB. De verksamheter som har störst miljöpåverkan behöver tillstånd för sin verksamhet medan de som bedöms ha en mindre miljöpåverkan kan ha anmälningsplikt för sin verksamhet.

Inom länet finns 366 tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter varav Länsstyrelsen har tillsynsansvar för 212 och kommunerna resterande 154.

Farlig verksamhet

Att en verksamhet är farlig innebär, enligt lagen om skydd mot olyckor (2 kap 4 § 2003:778), att det finns en fara för att en olycka kan orsaka allvarliga skador på människor eller miljön. Det kan exempelvis handla om läckage av kemikalier med giftiga och frätande egenskaper, bränder och explosioner med tryckvåg och splitter. Det kan även vara verksamheter som genererar risker på andra sätt, t ex flygplatser. Farliga verksamheter medför skyldigheter för ägaren/verksamhetsutövaren att vidta nödvändiga åtgärder för att hindra eller begränsa sådana skador.

Länsstyrelsen beslutar, i samråd med kommunen, om vilka anläggningar som anses bedriva farlig verksamhet. Förutom lagen om skydd mot olyckor finns Sevesolagstiftningen (1999:381) som syftar till att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor för människor och miljö. Alla anläggningar som hanterar stora mängder farliga kemiska ämnen klassas automatiskt som farliga verksamheter.

I länet finns idag 29 farliga verksamheter. Axamo flygplats är en sådan verksamhet. I övrigt är det till största del bergtäkter och anläggningar med mycket kemikalier och/eller stora gasolcisterner.

Aktuella uppgifter bör hämtas från räddningstjänsten som utövar tillsyn över verksamheterna, eftersom verksamhet och beslut kan ändras.

Transporter av farligt gods

Farligt gods är ett begrepp som omfattar farliga ämnen eller produkter i samband med att de transporteras (dvs förflyttas inklusive att lastas eller lossas).

Farligt gods kan transporteras på väg, järnväg, med båt eller flyg. I länet är det främst transporter på väg och järnväg. Transporterna styrs till större vägar (så kallade rekommenderad primär väg) så långt det går och ska sedan ta den kortaste vägen från avsändaren till mottagaren. Därmed koncentreras riskerna till vissa vägsträckor, där olyckor kan förebyggas genom bra vägstandard och omgivningen kan utformas för att skydda mot olyckor.

På järnväg förutsätts farligt gods kunna transporteras på alla sträckor.

Det finns översiktliga sammanställningar av vilka typer av gods som transporteras på olika sträckor, exempelvis MSB:s översiktliga kartor från september 2006.

Följande vägar är rekommenderade primära vägar för farligt gods; E4, väg 26, 27, 30, 32, 40, 47, 127, 129 och 153. Aktuella uppgift bör hämtas från Trafikverkets nationella vägdatabas (NVDB), eftersom dessa kan ändras.

Lokala trafikföreskrifter med förbud mot farligt godstransporter finns i dagsläget endast i Jönköpings och Tranås kommun.

Vissa länsstyrelser har tagit fram generella riktlinjer för säkerhetsavstånd och/eller riskreducerande åtgärder. Dessa kan med fördel även användas av kommunerna i Jönköpings län, under förutsättning att kommunen visar att de är tillämpbara (dvs att det inte transporteras mer gods förbi planområdet än vad riktlinjen baseras på) samt att alla åtgärder genomförs på platsen.

Figur 3. Vägvalsstyrning - rekommenderade vägar för farligt gods.

© Lantmäteriet 2005. Ur GSD-Översiktskartan ärende 106-2004/188F.

Buller

Buller definieras som oönskat ljud och är den miljöstörning som berör flest antal människor i Sverige. Buller kan ge direkta negativa hälsoeffekter såsom hörselpåverkan men också indirekta effekter såsom sömnstörningar och koncentrationssvårigheter.

Buller är viktigt att beakta vid planläggning av flera olika ändamål. Förutom miljökvalitetsnormer för buller, se avsnittet om miljökvalitetsnormer, finns riktvärden för buller vid planering av bostäder. Riktvärdena är beslutade i förordning om trafikbuller (2015:216) vid bostadsbyggnader. Dessa riktvärden gäller endast för bostäder. Även om det saknas beslutade riktvärden för exempelvis skolor och förskolor så finns det råd och rekommendationer att tillämpa i exempelvis Boverkets skrift *Gör plats för barn och unga* och i Naturvårdsverkets *Riktvärden för buller på skolgård från väg- och tågtrafik*.

Klimatrelaterade risker

För att förbättra beredskapen i kommunerna gällande de effekter klimatförändringen kan innebära på den byggda miljön ställer PBL krav på att kommunerna i översiktsplanen ska ge sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra (3 kap. 5 § PBL).

Extrem vattenföring och skyfall

Nederbörd, vattenflöden i vattendrag och vattennivåer i sjöar och marken varierar naturligt vilket kan leda till både torka och översvämningar.

Vid kraftig nederbörd, skyfall, blir vattenmassorna större än vad som kan hanteras via dagvattensystemen och infiltration i marken, vilket leder till att vattnet istället rinner ovanpå marken. Översvämningar orsakat av höga flöden i vattendrag eller höga nivåer i sjöar sker generellt långsammare jämfört med översvämning orsakat av skyfall. Höga flöden i vattendrag eller sjöar går oftast att förutsäga var det kommer inträffa.

Både skyfall och översvämningar kan leda till skador på egendom, orsaka störningar antingen direkt eller indirekt (exempelvis genom översvämmade vägar) och i värsta fall hota liv och hälsa.

Skyfall och höga flöden blir vanligare och kraftigare i det klimat som beräknas i framtiden med anledning av den klimatförändring som pågår. Med anledning av detta behöver hänsyn tas till klimatfaktor vid framtagande av planeringsunderlag. I Jönköpings län rekommenderas klimatfaktor 1,4.

Även extremt låga flöden och vattennivåer kan förekomma, vilket kan leda till torka och vattenbrist. Även dessa extremer bedöms bli vanligare i det framtida klimatet, vilket ökar behovet av vattenhållande åtgärder i landskapet.

Skyfall kan inträffa var som helst, men sannolikheten att skyfallet leder till översvämning kan förutsägas genom en s.k. skyfallskartering. En sådan kartering redovisar vattnets utbredning och djup samt var vattnet samlas i s.k. instängda områden. Länsstyrelsen har tagit fram en översiktlig kartering som redovisar instängda områden över hela länet. Utöver detta tar Länsstyrelsen även fram skyfallskarteringar för en tätort per kommun.

Översvämningar i vattendrag följer vattendraget, och genom kombinationen av beräkningar av hur ofta olika stora flöden inträffar och topografin utmed vattendraget kan kartor tas fram som redovisar risken för översvämning. Dessa kallas översvämningskarteringar. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har i uppdrag att ta fram översvämningskarteringar nationellt, och har karterat Nissan, Lagan, Tabergsån samt delar av Emåsystemet. Utöver dessa har många kommuner gjort egna översvämningskarteringar.

Det saknas ett motsvarande underlag för torka. SMHI:s regionala analyser för hur det framtida klimatet kan komma att se ut kan dock ge en indikation på hur utvecklingen bedöms bli.

Ras, skred och erosion

Ras och skred är snabba rörelser i jordmassor som kan ge stora skador både i själva området liksom nedanför ras- eller skredområdet. Ras och skred kan hota både människors liv och hälsa, miljö (tex genom att föroreningar sprids), bebyggelse och infrastruktur i de berörda områdena. Om infrastruktur skadas kan det innebära indirekta konsekvenser utanför det påverkade området under den tid det tar att återställa funktionaliteten.

Utöver de snabba jordrörelserna förekommer även långtidsverkande erosionsprocesser som kan ske kontinuerligt och/eller plötsligt öka exempelvis vid en storm eller skyfall. Ofta är det vatten som eroderar marken, i vattendrag, sjöar eller nere i marken. Erosion kan öka risken för ras och skred och vid kraftiga regn kan det orsaka så kallade slamströmmar som kan orsaka stora skador.

I det framtida klimatet ökar risken för mer extrem nederbörd och flöden i vattendrag. Det ökar även risken för ras, skred och erosion i riskområden.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har låtit kartlägga förutsättningarna för ras, skred och erosion som kan påverka befintlig bebyggelse, i så kallade stabilitetskarteringar. Det är framförallt kring slänterna vid södra Vättern samt vid Lagans stränder i Vaggeryd och Värnamo som det finns riskområden för ras, skred och erosion. Karteringar i morän och grova jordar finns för delar av Jönköping, Habo och Mullsjö kommuner. Karteringar i finkorniga jordarter finns för Aneby, Eksjö, Gislaved, Jönköping, Vaggeryd, Vetlanda och Värnamo. Det bör betonas att dessa karteringar endast utgår från områden med befintlig bebyggelse och ger därmed inte förutsättningarna inom oexploaterade områden.

Råd om översiktsplanering – hälsa och säkerhet

ÖVERGRIPANDE

- Kommunen ska ta fram handlingsprogram för skydd mot olyckor (enligt SFS 2003:778) och styrdokument för krisberedskap (enligt överenskommelse om kommunernas arbete med krisberedskap, utifrån SFS 2006:544). Dessa kan även samordnas. Översiktsplanen ska ta hänsyn till eventuella mål i styrdokumenten som påverkar samhällsplaneringen. Ta gärna kontakt med kommunens beredskaps- eller säkerhetssamordnare och räddningstjänsten om kommunens arbete mot olyckor och kriser.

FÖRORENADE OMRÅDEN

- Av bakgrundsbeskrivningen till planförslaget bör det framgå hur situationen med förorenade områden ser ut i kommunen. Till exempel kan man ange om det finns områden som särskilt utmärker sig gällande föroreningsgrad, farlighet, typ av förorening eller läge i förhållande till befintlig eller planerad markanvändning.
- När väsentlig ändring av markanvändningen föreslås i en översiktsplan bör följande framgå:

  1. Kommunens kännedom om tidigare markanvändning.

  2. Om förorenade områden berörs.

  3. Riktlinjer inför vidare detaljplaneläggning och bygglovgivning i form av till exempel utredningskrav.

MILJÖFARLIG VERKSAMHET

- När kommunen föreslår ändrad markanvändning i översiktsplanen behöver kommunen ta hänsyn till förekomsten av miljöfarliga verksamheter. Riktlinjer avseende miljöfarliga verksamheter bör framgå. Riktlinjerna kan handla om vilka faktorer man behöver ta hänsyn till vid lokalisering eller exploatering i närheten av miljöfarliga verksamheter och föreslagna industriområden.

FARLIG VERKSAMHET

- Översiktsplanen bör ange hur farliga verksamheter ska beaktas. Det kan handla om lokalisering av känslig markanvändning i förhållande till farliga verksamheter, att ange behovet av riskbedömningar vid exploatering i närheten av sådana verksamheter samt att se över rutiner för tidiga samråd med exempelvis räddningstjänsten.

TRANSPORTER AV FARLIGT GODS

- Rekommenderade vägar och järnvägar och andra kända vägavsnitt för farligt gods bör redovisas som planeringsunderlag i översiktsplanen.
- Av översiktsplanen bör riktlinjer med hänsyn till farligt gods framgå. Det kan handla om att ange konkreta risk- och/eller säkerhetsavstånd eller tydliggöra hur riskbedömningar ska göras vid exploatering i närheten av dessa. Generellt rekommenderar Länsstyrelsen att riskerna bör beaktas inom 150 m från transportleder för farligt gods.

BULLER

- En generell bullerkartläggning kan utgöra ett bra underlag vid lokalisering av ny bebyggelse, till exempel bostäder och skolor.

KLIMATRELATERADE RISKER

- På en övergripande och strategisk nivå ska kommunen identifiera geografiska områden där det finns risk för skador på den byggda miljön och beskriva hur kommunen avser att förhålla sig till dessa risker. Det kan också handla om att peka ut geografiska områden där det behövs mer detaljerade undersökningar av riskförhållanden.
- Genom att beakta skyfalls- och översvämningskarteringar i planeringen kan känslig/sårbar markanvändning undvikas i översvämningsområden och vattnet medvetet styras mot mindre sårbara områden, t.ex. grönområden. Samhällsviktiga funktioner bör inte planeras i områden med risk för översvämning.
- Skyfallsrisken är relevant för alla kommuner i länet. Översiktsplanen behöver därför innehålla riktlinjer för hur skyfallsriskerna ska hanteras.
- Kommuner med bebyggelse eller infrastruktur i områden som riskerar att översvämmas av vattendrag ska ha riktlinjer för hur den ska hanteras i samhällsplaneringen. Riktlinjerna ska ta hänsyn till att riskerna ökar i framtidens klimat.
- I översiktsplanen ska kommunen utifrån geologiska och geotekniska förhållanden identifiera eventuella riskområden för ras och skred samt ange riktlinjer för hur risken i dessa områden ska hanteras i den efterföljande planeringen. Detta bör omfatta hur risker inom nya exploateringsområden ska hanteras, hur dessa kan påverka omkringliggande områden samt hur samhällsplaneringen kan bidra till att minska risker i befintlig bebyggelse.
- Översiktsplanen bör redovisa en översiktlig bedömning av hur klimatförändringarna kan påverka de geotekniska förhållandena.
- Kommuner som bedöms få ökade problem med torka bör beakta exempelvis förutsättningar för dricksvattenförsörjning.

Samlat planeringsunderlag

Länsstyrelsen har ett ansvar att tillhandahålla planeringsunderlag för bland annat översiktsplanering. För detta ändamål finns Planeringskatalogen.se, som är en webbaserad söktjänst. I Planeringskatalogen finns relevanta och aktuella planeringsunderlag med koppling till fysisk samhällsplanering. Principen för katalogen är att informationen hämtas vid källan, det vill säga direkt hos den myndighet eller organisation som äger och ansvarar för underlaget. Informationen ställs sedan samman, struktureras och görs sökbar i webbtjänsten. Planeringskatalogen ger en samlad ingång till planeringsunderlag för fysisk samhällsplanering från Länsstyrelserna och andra statliga myndigheter. Planeringsunderlaget i katalogen är såväl rapporter som vägledningar, geodata, karttjänster och webbsidor.

Planeringskatalogen

Länsstyrelsen i Jönköpings läns externa webbkarta

Informationssäkerhet

I arbetet med en översiktsplan behöver informationssäkerhet och säkerhetsskydd beaktas. De handläggare som arbetar med planen bör samverka med sin säkerhetsorganisation för att resonera kring vilka uppgifter som är lämpliga eller inte lämpliga att redovisa i en öppen produkt. Översiktsplanen behöver vara ett fungerande dokument men utan att avslöja sårbarheter i onödan som skulle kunna användas i destruktiva syften.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län